

BAZYLIKA FRANCISZKANÓW W KRAKOWIE OŚRODKIEM KULTU I SZTUKI

Dzieje kościoła

W 1237 r. franciszkanie osiedlili się w Krakowie¹. Jest to jedyny konwent franciszkański na ziemiach polskich, który nieprzerwanie istnieje do dziś na tym samym miejscu i jest matką wszystkich polskich klasztorów franciszkańskich. Św. Franciszek w regule zakazał swoim braciom głoszenia kazań bez zgody miejscowego biskupa, dlatego o założeniu klasztoru decydowała zgoda biskupa na osiedlenie się i prowadzenie działalności duszpasterskiej. Ówczesny biskup krakowski Wisław wydał takie pozwolenie, a kapituła krakowska podarowała minorytom parcelę pod budowę kościoła i klasztoru; w 1277 r. św. Kinga, żona Bolesława Wstydlivego, powiększyła tę parcelę przez zakup od kapituły terenu ciągnącego się w stronę Wisły. Tak więc klasztor powstał na terenie kościelnym, a nie książęcym. Osiedlenie się franciszkanów w Krakowie, jak zresztą i w innych miastach, było przejawem dynamizmu zakonu i życzliwości miejscowego biskupa, a nie jakiegoś indywidualnego fundatora. W przeciwieństwie do benedyktynów czy cystersów, którzy obejmowali klasztor, gdy budynki były ukończone i byt zakonników zabezpieczony nadaniami, minoryci utrzymywali się z jałmużny i ofiar wiernych, z których budowali kościoły i klasztory. Można zatem mówić o fundatorze zbiorowym, co wcale nie umniejsza faktu, że franciszkanie cieszyli się przychylnością książąt piastowskich, których protekcja bardzo sprzyjała rozprzestrzenianiu się zakonu na ziemiach polskich².

---

¹ Ta data uchodzi za pewną, bowiem podaje ją *Rocznik krakowski*, a także *Rocznik miechowski*. Zob. *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, s. 836, 882; A. Zwiercan, *Pierwotny kościół franciszkański w Krakowie*, *Nasza Przeszłość*, 60 (1983), s. 80-81.

² A. Zwiercan, *Franciszkanie w Krakowie*, W nurcie franciszkańskim, (1987), s. 18-20; S. Barcik, *Klasztor OO. Franciszkanów w Krakowie*, [w:] *Okręgowa Wystawa Filatelistyczna Jan Paweł II w Krakowie*, Kraków, 12-19 czerwiec 1999, s. 25; tenże, *Religijne i artystyczne walory bazyliki franciszkanów w Krakowie*, W nurcie franciszkańskim, 10 (2001), s. 191-192.

Rozpoczęte dzieło budowy kościoła i klasztoru zniszczył najazd tatarski w 1241 r. Rychło rozpoczęto jednak jego kontynuację. Świadczy o tym fakt, iż w 1249 r. w tym klasztorze odbyła się kapituła klasztorna i ten właśnie rok przyjmuje się jako datę konsekracji kościoła, ponieważ dla celów liturgicznych kościół, a przynajmniej prezbiterium, musiało być już poświęcone³.

Pierwotny kościół franciszkanów – zdaniem niektórych autorów – miał być zbudowany na planie krzyża greckiego, a dopiero później dobudowano nawę główną⁴. Najnowsze jednak badania dowodzą, że świątynia miała od początku za podstawę plan krzyża łacińskiego, na wzór kościoła św. Franciszka w Viterbo. Wg S. Pasiela koncepcja budowy świątyni od początku uwzględniała przestrzeń wschodnią kościoła zbliżoną do kwadratu i przyległej od zachodu długiej prostokątnej nawy. Kiedy zaś franciszkanie zyskali od księżnej Kingi nowy teren (1277 r.) zrodziła się idea asymetrycznego, dwunawowego korpusu kościoła. Ta druga nawa, wzniesiona po północnej stronie, tej samej długości co nawa główna, poza wschodnią częścią, pokrywa się z dzisiejszą kaplicą Męki Pańskiej. Obie te nawy prawdopodobnie połączone były arkadami rozpiętymi na filarach i nakryte osobnymi dwuspadowymi dachami⁵.

W pierwszej połowie XV w. nastąpiła rozbudowa kościoła przez przedłużenie prezbiterium o dwa przęsła w kierunku wschodnim, które zamknięto trójboczną absydą. Ogromne zniszczenia spowodowały pożary kościoła w latach: 1462, 1476, a zwłaszcza 1655 i 1850. Odbudowa po wielkim pożarze z 1655 r. przyniosła barokowy wystrój kościoła i klasztoru, częściowo zachowany do dziś. Największe szkody poczynił ostatni pożar – spaliły się dachy, zniszczeniu uległo całe wnętrze kościoła. Obecny wystrój świątyni dokonywał się stopniowo po tym pożarze. W prezbiterium odsłonięto wtedy dwa zamurowane okna z pięknymi gotyckimi maswerkami; w prezbiterium i w transepcie zrekonstruowano krzyżowo-żebrowe sklepienie, wzniesiono z kamienia nowy główny ołtarz, pozłożony według projektu S. Wyspiańskiego⁶.

Osobny problem stanowi tytuł kościoła. K. Rosenbaiger twierdzi, że w XIII i XIV w. kościół miał tytuł św. Franciszka. Cytowany już S. Pasiel zakwestionował jednak ostatnio to stwierdzenie, gdyż ani roczniki z tych czasów związane z franciszkanami, ani żywoty bł. Salomei i św. Kingi nie wzmiankują takiego wezwania. Udowadnia on, że pierwotnie kościół franciszkański był pod wezwaniem Bożego Ciała, które utracił w połowie XIV w. na rzecz budowanej

³ A. Zwiercan, *Franciszkanie ...*, op. cit., s. 22; H. Górski, *Bazylika OO. Franciszkanów*, Kraków, 2002, s. 13. *Album*, tekst E. Staniukiewicz, T. Pobiedziński, P. Solecki.

⁴ S. Skibiński, *Pierwotny kościół franciszkanów w Krakowie*, Poznań 1977, s. 20; C. Niezgoda, *Błogosławiona Salomea Piastówna*, Kraków 1996, s. 156.

⁵ S. Pasiel, *Kościół franciszkański w Krakowie w XIII wieku*, *Rocznik Krakowski*, 68 (2002), s. 12, 45.

⁶ S. Barcik, *Religijne ...*, op. cit., s. 192-193; tenże, *Klasztor OO. Franciszkanów ...*, op. cit., s. 27; *Przewodnik po bazylice św. Franciszka z Asyżu w Krakowie*, Kraków 1987, s. 10-11.

przez króla Kazimierza Wielkiego nowej świątyni, ale w 1436 r. przebudowaną część wschodnią kościoła biskup Z. Oleśnicki konsekrował ponownie pod wezwaniem Bożego Ciała, zaś niedokończony korpus głównej nawy występuje pod tytułem św. Franciszka. Oba te tytuły wymienia bulla papieża Piusa II z 1463 r. Zbudowane w tym czasie i konsekrowane w tym samym roku przez Oleśnickiego krużganki miały służyć głównie procesjom eucharystycznym, co ma potwierdzać tytuł Bożego Ciała⁷. Stanowi to pewien zwrot w dotychczasowej historiografii franciszkańskiej, która utrzymywała, że od początku kościół nosił tytuł św. Franciszka i ten tytuł się utrzymał⁸. W 1920 r. papież Benedykt XV nadał kościołowi tytuł bazyliki mniejszej. Podczas drugiej wojny światowej, ponieważ gubernator Frank mieszkał na Wawelu, arcybiskup A.S. Sapieha uczynił bazylikę prokatedrą. Warto dodać, że papież Jan Paweł II dwa razy odwiedził bazylikę: 9 czerwca 1979 r. – spotkanie z chorymi i 13 sierpnia 1991 r. po beatyfikacji Anieli Salawy na rynku krakowskim⁹.

Szczególne kultury

W każdym kościele najważniejszy jest kult Chrystusa Eucharystycznego. W bazylice franciszkańskiej, obok tego kultu, największą czcią cieszy się Matka Boska Bolesna. Stało się to za przyczyną Jej cudownego wizerunku. Ten późnogotycki obraz z pierwszej połowy XV w., został namalowany na desce przez nieznanego autora. Artysta w sposób niezwykle przejmujący ukazał przeżycia Maryi stojącej pod krzyżem swojego Syna. Postać Maryi, więcej niż naturalnej wielkości, usytuowana na złotym tle, ozdobionym roślinnymi ornamentami, jest ubrana w długą suknię koloru wiśniowego, okryta ciemnozielonym płaszczem, zarzuconym na głowę; ułożenie ust, oczy pełne łez, załamanie rąk i miecz prze-szywający Jej serce – wszystko to podkreśla boleść Matki patrzącej na konającego Syna. Obraz ten od początku cieszył się wielkim kultem. W 1908 r. został ukoronowany przez kardynała Jana Puzynę¹⁰. Szczególnym wyrazem tego kultu było Bractwo Matki Bożej Bolesnej, założone w 1892 r. Jest to rodzaj stowarzyszenia bez ścisłej organizacji, członkowie jego pochodzili z najdalszych okolic, a nawet spoza granic ziem polskich. Do naszych czasów wpisało się do Bractwa 24 383 członków¹¹. Wizerunek Matki Boskiej Bolesnej, zwanej także Smętną Dobrodziejką Krakowa, znajduje się w kaplicy, która kiedyś stanowiła północne ramię kruż-

⁷ S. Pasiciel, *Klasztor franciszkański ...*, op. cit., s. 24-27, 45.

⁸ K. Rosenbaiger, *Dzieje kościoła OO. Franciszkanów w Krakowie w wiekach średnich*, Kraków 1933, s. 72, 74; A. Zwiercan, *Franciszkanie ...*, op. cit., s. 23; K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. 1, 1237-1517, Kraków 1937, s. 16.

⁹ S. Barcik, *Religijne ...*, op. cit., s. 193.

¹⁰ *Ibidem*, s. 193-194; K. Rosenbaiger, *Dzieje kościoła ...*, op. cit., s. 147; H. Górski, *Bazylika ...*, op. cit., s. 22-23.

¹¹ *Bractwo Matki Bożej Bolesnej. Księga I i II*, rkps w zakrystii bazyliki franciszkanów.

ganków. Dopiero ok. 1879 r. zostało zamurowane stąd przejście do wschodniego skrzydła krużganków, a w grubym murze kościelnym wybito drzwi, które połączyły tę kaplicę z nawą główną. Odtąd kaplica ta stanowi odrębną całość z zachowanym z XV w. krzyżowo-żebrowym sklepieniem¹².

Charakterystyczny w bazylice franciszkańskiej jest kult Męki Pańskiej. Koncentruje się on głównie w kaplicy pod tym wezwaniem. Ta gotycka kaplica wywodzi się z północnej nawy trzynastowiecznego asymetrycznego korpusu kościoła, została po pożarze z 1655 r. gruntownie przebudowana, przybierając, do dziś zachowany, barokowy wygląd; ponownie odrestaurowana w 1929 r. Nazwę zawdzięcza Arcybractwu Męki Pańskiej, założonemu w 1595 r. przez kanonika Marcina Szyszkowskiego, późniejszego biskupa krakowskiego, któremu franciszkanie przekazali tę kaplicę dla odprawiania nabożeństw brackich. Bractwo propagowało kult pasyjny, odprawiano specjalne tzw. Nabożeństwo XV stopni Męki Pańskiej, a także Procesję Jerozolimską, szczególnie w piątki Wielkiego Postu i w święto patronalne Podwyższenia Krzyża św. – 14 września. Bractwo prowadziło także działalność społeczną, charytatywną, a sławę przyniosła mu opieka nad więźniami i ich uwalnianie w Wielki Czwartek – przywilej ten zniósł władze austriackie w 1796 r. Największy rozwój tego bractwa miał miejsce w XVII i XVIII w. Obecnie bractwo istnieje w szczątkowej formie¹³.

W bazylice franciszkańskiej znajdują się również relikwie bł. Salomei. W XV w. została zbudowana w narożu północnego ramienia transeptu kaplica, w której odprawiane były nabożeństwa dla cechu cieśli i murarzy; nie wiadomo jednak, jakie było pierwotne jej wezwanie. W 1673 r., po beatyfikacji Salomei, przeniesiono tutaj jej relikwie i umieszczono w XVII-wiecznym marmurowym ołtarzu; odtąd kaplica stała się miejscem kultu tej Błogosławionej. Salomea urodziła się ok. 1211 r. jako córka księcia Leszka Białego i księżnej łuckiej Grzymisławy. Jako dziecko została zaślubiona Kolomanowi, synowi króla węgierskiego Andrzeja II i razem z nim osadzona na tronie w Haliczu. Wraz ze swoim oblubieńcem dostała się do niewoli, gdy książe nowogrodzki zajął Halicz. Uwolnieni z niewoli udali się na Węgry, a król Andrzej II oddał Kolomanowi w zarząd Sławonię, Dalmację i Krocację. Koloman, ciężko ranny w bitwie z Tatarami, zmarł w 1241 r. Salomea wróciła do Polski i w 1245 r. wstąpiła do klasztoru klarysek, który w Zawichoście ufundował jej brat książe Bolesław Wstydlivy. Po kilku latach przeniosła się wraz z siostrami do Skały i tam zmarła w opinii świętości w 1268 r. W następnym roku jej relikwie zostały przeniesione do kościo-

¹² *Pamiętniki X. Alojzego Karwackiego franciszkanina od czasów wstąpienia do Zakonu w 1883 roku, a spisywane od r. 1902*, rkps w Archiwum Franciszkanów w Krakowie, sygn. E-I-1, t. 1, s. 15-151; K. Rosenbaiger, *Dzieje kościoła ...*, op. cit., s. 142-143.

¹³ A. Zwiercan, *Bractwo Męki Pańskiej w Krakowie (1595-1795)*, Prawo Kanoniczne, 26 (1983), s. 89, 104, 161-172; K. Rosenbaiger, *Dzieje kościoła ...*, op.cit., s. 139-140; C. Niezgodna, *Arcybractwo Męki Pańskiej w Krakowie. Na 400-lecie jego istnienia*, [w:] P. Solecki (red.), *Arcybractwo Męki Pańskiej. 400 lat wiernej służby (1595-1995)*, Kraków 1997, s. 29; 59-72, 72-75.

ła franciszkanów w Krakowie i umieszczone w podziemiach prezbiterium. Warto też wspomnieć, że po śmierci księcia Bolesława V Wstydlivego w 1279 r., brata bł. Salomei, pochowano go w kościele franciszkanów, a w 1922 r. umieszczono je w niszy tej kaplicy, zamkniętej żelazną kratą, po prawej stronie ołtarza¹⁴.

Szczególnym kultem w bazylice franciszkańskiej cieszy się również bł. Aniela Salawa. Aniela urodziła się 9 września 1891 r. w podkrakowskiej wsi Siepraw, jako córka Bartłomieja Salawy i Ewy z Bochenków. W tej bardzo licznej rodzinie (trzech synów i siedem córek) panowała religijna atmosfera, co było zasługą rodziców, a głównie matki. Aniela była dzieckiem chorowitym i bardzo wrażliwym. Tylko dwa lata chodziła do szkoły i nauczyła się czytać i pisać. Za wzorem starszej siostry Teresy udała się w 1897 r. na służbę do Krakowa i przebywała tu już do końca życia, nie zmieniając swojego stanu. Jej siostra Teresa, uważana przez koleżanki za świętą, zmarła w 25. roku życia. Ta przedwczesna śmierć siostry wywarła duży wpływ na Anielę. Za zezwoleniem spowiednika złożyła ślub czystości, chciała bowiem życie swoje poświęcić całkowicie Bogu. Lektura książek mistycznych i ciągła praca nad pogłębianiem swego życia duchowego sprawiły, że Aniela doszła do wielkiego zjednoczenia z Bogiem – przeżywała wizje mistyczne, o czym sama wspomina na kartach pisanego przez nią *Dziennika*. Bardzo dużo cierpiała, zwłaszcza w ostatnich latach swego życia. Zmarła w opinii świętości 12 marca 1922 r. Papież Jan Paweł II dokonał jej beatyfikacji w Krakowie dnia 13 sierpnia 1991 r. Relikwie tej Błogosławionej znajdują się w kaplicy Męki Pańskiej. Jest patronką Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, do którego należała przy franciszkańskiej bazylice¹⁵.

Prócz cechu cieśli i murarzy przy kościele franciszkańskim istniały jeszcze inne średniowieczne cechy – miały one swoje kaplice, ale nie były one bezpośrednio połączone ze świątynią; był to cech złotników z kaplicą św. Eligiusza i cech muzyków z kaplicą św. Klary; do najstarszych należała kaplica węgierska, która powstała prawdopodobnie w 1376 r. w związku z pogrzebem w kościele franciszkanów Węgrów zamordowanych przez mieszczan mszczących śmierć zabitego Jana Kmity; w XVI w. kaplica ta została przekazana Włochom¹⁶.

Zabytki

Do najstarszych zabytków w kościele franciszkańskim – oprócz wspomnianych już gotyckich maswerków – należy zaliczyć dwie kamienne płaskorzeźby z końca XV w., umieszczone w prezbiterium po obu stronach ołtarza głównego. Obie były wykonane w 1494 r. w jednym kamiennym bloku, który w 1776 r.

¹⁴ C. Niezgoda, *Błogosławiona Salomea ...*, *op. cit.*, s. 83-95, 101, 112, 122, 131, 165; K. Rosenbaiger, *Dzieje kościoła ...*, *op. cit.*, s. 133-135, 188-190; *Przewodnik ...*, *op. cit.*, s. 20-21.

¹⁵ J. Bar, *Błogosławiona Aniela Salawa*, Kraków 1991, s. 3-10; J. Stabińska, *Charyzmat służby. Życie Anieli Salawy (1881-1922)*, Warszawa 1988, s. 8-13, 20-23, 38, 125-128, 142.

¹⁶ K. Rosenbaiger, *Dzieje kościoła ...*, *op. cit.*, s. 123-126, 136-136, 140-142.

został przepiłowany. Jedna przedstawia o. Marcina, prowincjała czesko-polskiej prowincji, a druga postać nieznanego rycerza w zbroi. Do średniowiecznych zabytków należy zaliczyć płytę nagrobną z 1458 r. Jana z Gawłowicz, umieszczoną w przedsionku od ul. Brackiej¹⁷.

Do najpiękniejszych rzeźb w bazylice należy zaliczyć potężny krzyż z Chrystusem ukrzyżowanym, umieszczony w południowym ramieniu transeptu, nieznanego artysty; pochodzi z XVII w. W nawie głównej znajdują się cztery barokowe ołtarze, z czarnego marmuru, przeniesione z kościoła św. Michała po kasacji klasztoru karmelitów bosych. Natomiast kamienny ołtarz główny w stylu neogotyckim został zbudowany po pożarze z 1850 r., poźłocony wg projektu S. Wyspiańskiego; w ołtarzu tym jest obraz ukazujący św. Franciszka w otoczeniu świętych franciszkańskich, namalowany w Rzymie w pracowni Flatza. W krzyżowej części kościoła znajdują się cztery wielkie obrazy, pędzla W. Rossowskiego, z końca XIX w.: *Zatwierdzenie reguły św. Franciszka przez papieża Honoriusza III*, rzekoma *Fundacja kościoła Bolesława Wstydlivego*, *Chrzest Litwy* i *Pierwsze klaryski w Polsce*. Z końca XIX w. pochodzą neogotyckie stalle, wykonane przez Jacka Góralczyka, natomiast neogotyckie konfesjonały w krzyżowej części kościoła wykonał brat zakonny Konrad Preisner. Z drugiej połowy XIX w. pochodzą rzeźby zakonodawców (Bazylego, Benedykta, Augustyna, Dominika i Franciszka), umieszczone w połowie wysokości ścian nawy głównej, na konsolach z daszkami. Ozdobą wnętrza jest także duży chór muzyczny z ciosowych kamieni¹⁸.

W dużej mierze zasługą geniuszu Stanisława Wyspiańskiego jest to, że bazylika przyciąga swoim pięknem, całą gamą barw i jest jego wielkim pomnikiem. To jego dziełem jest piękna polichromia we wschodniej gotyckiej części kościoła, wykonana w 1894 r. Ściany tej części bazyliki są pokryte ornamentami roślinnymi w postaci pełnych poetyckiego uroku kwiatów polskich, jak: maki, lilie, dziewanny, niezapominajki, mlecze, słoneczniki, nasturcje, róże. W przedniej części prezbiterium, po stronie południowej, między oknami Wyspiański namalował postać Matki Boskiej w krakowskim stroju ludowym, z Dzieciątkiem na ręku. Po stronie przeciwnej ukazał strącenie zbuntowanych aniołów z górującą nad nimi postacią św. Michała Archaniola z mieczem symbolizującym gniew Boży. Uwagę przyciąga galeria szesnastu orłów piastowskich w tylnej części prezbiterium. Sklepienie nad prezbiterium artysta pokrył setkami złotych gwiazd na białoszafirowym tle, a wzdłuż jego żeber uwiecznił pasek i koronkę franciszkańską.

Największym i najbardziej podziwianym dziełem Wyspiańskiego są zaprojektowane przez niego witraże, wykonane w Innsbrucku w latach 1899-1904. W prezbiterium po stronie północnej dwa pierwsze witraże przedstawiają żywioł ognia – na pierwszym widać płonące kłody drzewa, a nad nimi strzelające w górę żółte i niebieskie płomienie; sąsiedni witraż ukazuje ten sam

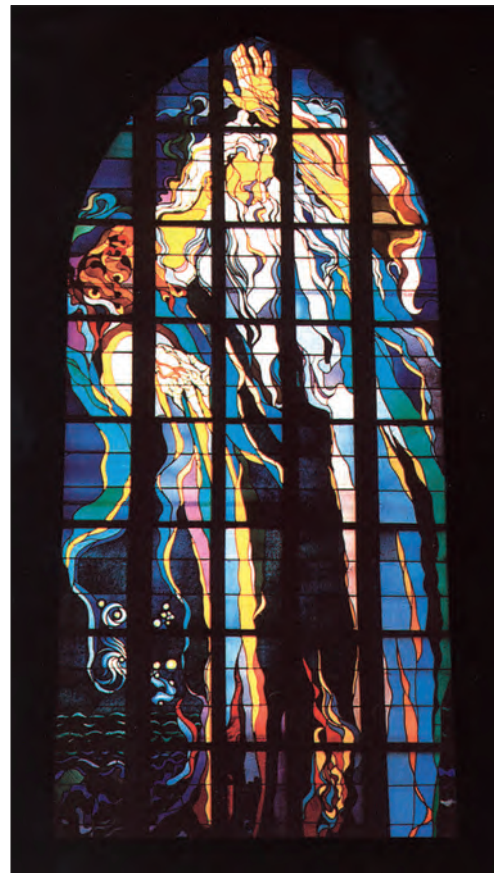
¹⁷ *Ibidem*, s. 191-195, 202.

¹⁸ H. Górski, *Bazylika ...*, op. cit., s. 18-19, 21-22; *Przewodnik ...*, op. cit., s. 18-19, 21, 22-23; A. Zwiercan, *Franciszkanie ...*, op. cit., s. 42; S. Barcik, *Religijne ...*, op. cit., s. 199-200.

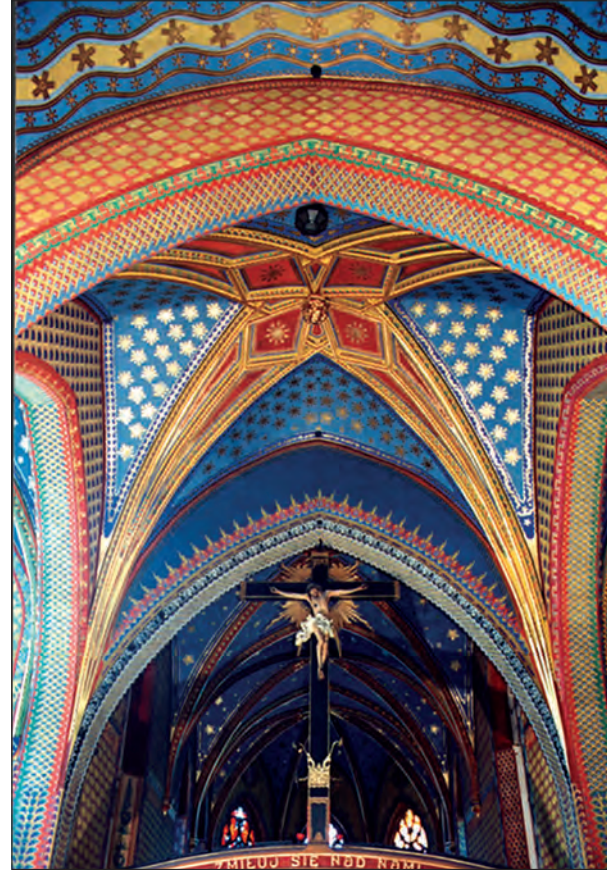
Fot. 1. Bazylika oo. franciszkanów w Krakowie

Fot. 2. Witraż S. Wyspiańskiego *Bóg Stwórca* w bazylice oo. franciszkanów w Krakowie

Fot. 3. Sklepienie w nawie głównej bazyliki oo. franciszkanów w Krakowie

Fot. 3. Sklepienie w krużgankach bazyliki oo. franciszkanów w Krakowie

żywiół symbolizowany przez czerwień kwiatów. W trzecim oknie postać bł. Salomei, w habicie klaryski, z wypadającą z rąk koroną, powyżej lilie, symbol dziewiczej czystości. Po przeciwnej stronie prezbiterium dwa witraże ukazują żywiół wody, symbolizowany przez kwiaty jezior i rzek. Kolejny witraż ukazuje św. Franciszka, stojącego wśród ciernistych krzewów w chwili, gdy od Chrystusa, w postaci serafina, otrzymuje stygmaty. Największy i najciekawszy artystycznie witraż znajduje się w oknie nad chórem. Jest to wizja artysty ukazująca ogromną postać Boga Ojca z lewicą podniesioną w górę, wypowiadającego w chwili stwarzania świata słowa „*Stać się!*”, a z prawicy wypływają życiodajne żywioły. Artysta po mistrzowsku operuje tu linią i kolorem¹⁹.

Polichromię zachodniej części nawy głównej wykonał w 1904 r. Tadeusz Popiel. Na uwagę zasługują cztery sceny z życia św. Franciszka namalowane w lunetach sklepienia północnej ściany: *Modlitwa u stóp krzyża*, *Walka z pokusami*, *Stygmaty* i *Chwała niebieska*. W trzech gotyckich oknach z maswerkami, po stronie przeciwnej znajdują się kolorowe witraże, o motywach roślinnych, zaprojektowane przez T. Popiela²⁰.

W kaplicy Męki Pańskiej uwagę przyciąga ołtarz, wykonany z czarnego marmuru w drugiej połowie XVII w., z umieszczoną w środku figurą Chrystusa ubiczowanego. Po obu stronach ołtarza znajdują się barokowe nisze z 1776 r. – w jednej posąg Chrystusa z aniołem w Ogrójcu, w drugiej obraz Miłosierdzia Bożego. Z XVII w. pochodzi również artystyczna, realistyczna w kształcie i wyrazie, rzeźba Chrystusa pod krzyżem, znajdująca się przy północnej ścianie kaplicy. Po stronie przeciwnej w niewielkiej niszy, za żelazną kratą, jest figura Chrystusa Frasobliwego, pochodząca z XVI w. Ozdobą tej zbarokizowanej kaplicy są bardzo piękne i rzewne stacje Męki Pańskiej, które namalował Józef Mehoffer w latach 1933-1946. Niedawny, bo wykonany w 1990 r., jest ołtarzyk z białego marmuru, w którym w specjalnej trumience znajdują się relikwie bł. Anieli Salawy. Jeszcze późniejsza jest kopia Całunu Turyńskiego. Warto też wspomnieć, że w kaplicy Matki Bożej Bolesnej, tuż przy ołtarzu, znajduje się duży, rzeźbiony w czerwonym marmurze, manieryczny pomnik Jana Chrzyciela Gemmy, Wenecjanina, przybocznego lekarza króla Zygmunta II Wazy²¹.

W pierwszej połowie XV w. zostały zbudowane gotyckie krużganki, przy wydatnej pomocy biskupa Zbigniewa Oleśnickiego. Oświetlone wielkimi ostrołukowymi oknami, biegną wokół czworobocznego wirydarza. Połączyły one w jeden blok budynki klasztorne, a zwłaszcza kaplice, które znajdowały się poza kościołem. Zachowały się gotyckie krzyżowe sklepienia, jedynie w części wschodniego ramienia krużganków jest sklepienie kolebkowe, pochodzące z okresu baroku. Na początku XX w. krużganki zostały gruntownie odnowio-

¹⁹ Przewodnik ..., op. cit., s. 16-18; Górski, Bazylika ..., op. cit., s. 16-17; S. Barcik, Religijne ..., op. cit., s. 198-199.

²⁰ H. Górski, Bazylika ..., op. cit., s. 22; Przewodnik ..., op. cit., s. 23.

²¹ Przewodnik ..., op. cit., s. 20-21, 25-26; H. Górski, Bazylika ..., op. cit., s. 20, 23, 24.

ne. W trakcie tej odnowy odsłonięto średniowieczne malowidła ściennie oraz częściowo zachowaną galerię portretów biskupów krakowskich. Polichromia w krużgankach zachowała zasadniczo swój gotycki styl z XV w. W zachodnim skrzydle krużganków w pierwszym przęśle znajduje się późnogotycka dekoracja malarska z 1523 r., ukazująca Matkę Bożą z Dzieciątkiem oraz św. Annę z Maryją i fundatorem. W drugim przęśle gotycki fresk z XV w. przedstawia Chrystusa w tłocznicy mistycznej, w otoczeniu aniołów, u boku Boga Ojca oraz Matkę Bolesną. W dolnej części sceny: Msza św., *Biczowanie* i *Cierniem ukoronowanie*. Ogromnym walorem artystycznym krużganków jest galeria biskupów krakowskich, malowanych pierwotnie jako freski na ścianie, a później na deskach i płótnie²².

Opisano tylko te ważniejsze zabytki, których całe bogactwo kryje w sobie franciszkańska bazylika. Szczupłe ramy tego artykułu nie pozwalają na wyczerpujące ich przedstawienie. A przecież warto by jeszcze zajrzeć do pierwszej XIII-wiecznej i drugiej XVIII-wiecznej zakrystii, do sali włoskiej z piękną sztukaterią Baltazara Fontany z końca XVII w., do sali bł. Jakuba z renesansowymi i gotyckimi oknami i do samego klasztoru z jego biblioteką, bogatą w inkunabuły i starodruki. Bazylika położona w centrum miasta, przy drodze królewskiej na Wawel, jest celem nawiedzin bardzo licznych wiernych i turystów.

THE CRACOW'S FRANCISCAN BASILICA, A SITE OF CULT AND ART

SUMMARY

The Franciscan monks arrived in Cracow during the first half of the 13th c. Their Basilica has become a site of several specific cults, including: Our Lady of Sorrows, who has a separate chapel in the northern wing of the cloister and containing a most beautiful painting from the first half of the 15th c.; the Passion with a chapel containing a number of precious artefacts and the deeply moving stations of the Passion painted by Józef Mehoffer, the Cracow's turn-of-the-century master; in this chapel a separate quasi altar contains relics of the blessed Aniela Salawa; the blessed Salomea whose relics are kept in a chapel under her invocation, in a silver casket in the altar, and in a niche behind iron bars there are the ashes of her brother, Prince Boleslas V the Chaste. The Basilica contains a number of priceless artefacts and exudes beauty and charm primarily with its colours. The credit for this goes to Stanisław Wyspiański whose polychrome based on plant motifs and breathtaking stained glass windows are the highlight of any visit. The Basilica is connected to the cloister erected during the first half of the 15th c., painted with priceless Gothic frescos and containing a unique gallery of the Cracow's bishops.

Translated by Paweł Pilch

²² Przewodnik ..., *op. cit.*, s. 26-30; Barcik, *Religijne ...*, *op. cit.*, s. 201-204; H. Górski, *Bazylika ...*, *op. cit.*, s. 25-28; A. Zwiercan, *Franciszkanie ...*, *op. cit.*, s. 24.